

Fra ladestedet Mosjøen til Glomfjord for 70 år siden

Av Nils Hillestad

(Årbok nr. 4/1988 – Meløy Historielag)

« - Årbokas redaktør spurte meg om jeg ville skrive om tida da jeg kom til Glomfjord som gutt. Jeg ville tenke meg om, sa jeg – det var jo 70 år siden jeg som gutt gikk i land i Haugvik. Jeg føler meg knyttet til Meløy, og når jeg ble bedt om en tjeneste, så sa jeg JA. Det er vanskelig, for nåtida må holdes borte fra det jeg skriver. Det er IKKE Glomfjords historie jeg skriver, men noe av det jeg opplevde i guttedagene.»

Vi flytter fra Mosjøen

Vi reiste med båt til Sandnessjøen, hurtigrute derfra til Grønøy og motorbåt innover Glomfjorden. Da vi nærmet oss Haugvik, så vi en majestetisk bygning med tårn lengst inne i fjordbotnen. Vi ble fortalt at det var kraftstasjonen på Fykan.

I Haugvik var det ikke mindre enn tre kaier, og trallebaner opp til anleggsområdet. Båter lå ved kai og lastet og losset. Det var mye folk i arbeid, Vi gikk i land og ble innkvartert på kvisten i spisemessa, der vi lå i flatseng på gulvet. Senere flyttet vi inn i ett av husene som ble kalt «fønix-hus». Disse husene hadde to leiligheter. De var bygd i Norge for å sendes til Flandern til hjelp for folk som var blitt husløse grunnet 1. verdenskrig. Husene var lettbygd med tynne vegger av panelbord. De var kalde og dårlige til vinterboliger, særlig når austavinden blåste som verst. Da måtte det fyres hardt i alle ovnene som var der.

Våren 1919 var det at jeg kom som gutt til Glomfjord. Et av de store anleggene var under bygging. Her møtte vi en annen virkelighet enn i Mosjøen. Landskapet var mektig, høye fjell som raget opp fra en bred fjord, og det var en ganske annen aktivitet enn i Mosjøen.

Guttedagene i Glomfjord

Vi gutter ble åpent mottatt av arbeiderne, «busen» som de sa. Der noe foregikk, fikk vi være med, når de snakket om det som hendte på arbeidsplassen i forhold til arbeidsledelsen, lokalt nytt og også når de fortalte gode historier. Det var mye slagferdighet i disse diskusjonene. Vi hørte om fagforeningen og hva de dreiv med, om politikk – og da særlig revolusjonene i Europa. Navn som Rosa Luxembourg, Karl Liebknecht, Lenin, Trotsky og president Wilson ble nevnt. De snakket med en sånn glød at det satt som spikret i hodet på oss.

Av og til kunne vi våkne av ropet «VARSKU HER» eller «FYR VAR DET HER», kraftig smell og steinsprut. Vi ble stolte da vi hørte at de salvene de fyrte av, var for å lage vei til en elektrisk sporvei mellom Haugvik og Glomen. Sporveien skulle transportere arbeiderne til og fra arbeid. Det ble også sprengt ut fjell i Nordhaugen, for det skulle bygges en by i Glomen og den skulle bli betydelig større enn Bodø. «Busen» sang når de flyttet store steiner bare med spett. En var som regel oppsanger og de andre stemte i. Det var festlig å høre !!

Vi opplevde streiker og harde slagsmål når de streikende tørnet sammen, og vi gutter var med og jagde streikebryterungene på flukt.

1.mai-toget var flott, med hornmusikk, faner, flagg og mye folk. Når toget kom til et hus der det bodde streikebrytere med familier, sluttet musikken å spille, farten på toget ble redusert og flagg og faner ble senket mens toget passerte. Om kvelden kom noen av streikebryterne til festen på Dampkjøkkenet, men de ble jaget bort etter veien mot Haugvik. Flere ble nådd igjen og fikk kraftig juling. Dette var det verste vi gutter opplevde, voksne menn som sloss brutalt. Opplevelser som ikke går an å glemme.

Da vi kom til Glomfjord, holdt de på å bygge mye av det bildet her fra Haugvik viser.

Havna, der var det fint å være

I havneområdet var det alltid trivelig å være. Store båter kom og gikk. Det kom også mange svenskebåter med sinkgranater som skulle smeltes i fabrikken i en stor rulleovn, for deretter å støpes i blokker. Granatene kom fra Tyskland etter 1. verdenskrig, og sprengstoffet skulle være tatt ut. Det hendte likevel at de smeltet granater der det var sprengstoff igjen. Når granatene ble tømt i rødgledende ovner, ble det et brak, vinduer sprang sund, og metall føk omkring. Som regel gikk det bra, men det hendte at noen arbeidere ble skadet. En gang var det to vogner med sinkgranater som løsnet under kobling på toppen av heisbanen. Disse raste nedover i full fart. De holdt seg på skinnene og for heldigvis mellom skorsteinen og masten på en stor svensk lastebåt. Deretter pløyde vognene utover fjorden til de gikk ned. Lykken var denne gangen bedre enn forstanden. Vi hørte at heiskjørerne fikk seg en kraftig overhaling etterpå.

Fiskerne hadde båtene sine ved kaiene og i fjæra. De drev fiske fra våren til fram imot jul. På høsten var det rikt sildefiske. Om nettene ble det fisket med drivgarn. Kaldt og hustring måtte det være, og jeg kan huske at vi ofte syntes synd på dem. Vi guttene fikk sild hos fiskerne som vi brukte til agn. Jeg husker at vi fikk mye fisk. Noen ganger var vi heldige og kunne få både småkveite og sjørøret.

Kappløp om agnsild

Jeg har ikke glemt den dagen jeg knabbet agnsild fra en båt. Mens jeg forsynte meg, ble jeg oppdaget av en ung fisker. Jeg hoppet ut av båten og la på sprang oppover de bratte bakkene, og han etter. Mor var akkurat den dagen oppe på Setvikhaugen og plukket blåbær, så jeg sprang dit først og fortsatte videre innover. Forfølgeren slo seg ned der hvor mor var for å puste ut – det samme gjorde jeg der jeg var. Etter en stund ropte de på meg at jeg skulle komme, og vi gikk i lag heim. Der ble det servert kaffe, og etter den dagen ble fiskeren og jeg gode venner for resten av livet.

Hval i fjorden

Fjorden var fiskerik og det ble gjort gode fangster av sild, både med garn og landnotsteng. Det ble også fisket mye sei og torsk på juksa.

Da far etter en tid ordnet seg med båt, rodde vi til Fykanfossen, for der var det mye fisk. Vi hadde med oss en bolk snøre og rodde ut snøret, som var 5 favner langt. Deretter gjorde vi fast i stevnen slik at vi lå fortøyd i straumen og slapp den fæle andøvinga. Vi fikk godt med fisk. Det ble så mye at vi solgte til folk omkring slik at vi tjente noen kroner. Ofte fikk jeg være med de større guttene på fisketurer. De sa at det gav fiskelykke.

Jeg må fortelle om en dag med solskinn og vindstille. Vi sto utenfor huset hvor vi bodde da vi fikk øye på et brunt flak ute i fjorden. Over flaket fløy en svær sky med fugler. Fiskerne sa at det var et stort sildeflak. Like bak sildeflaket kom den største hvalen jeg har sett helt opp i vannskorpa. Det hele var uvirkelig, og dere skulle ha sett når hvalen sendte blåsten høgt til værs !!

Jeg vil også ta med en erindring om den mangfoldighet som var i fjorden. Vi så krill, sildunger som ikke var større enn en halv finger. De hadde klumpet seg sammen og var i høy aktivitet som for å skjule seg. Fiskerne kalte dette for «krillknuter», og de øste den opp i båten for å bruke den til agn. Krillknutene ble jaget av storfisk i vannskorpa, av terner og måker fra lufta. Det vi så av disse krillknutene var rent sørgelig.

Vi feirer St. Hans

Vi guttene skulle også undersøke og se det som foregikk i terrenget rundt omkring. En dag dro vi en tur opp på Setvikhaugen. På vei dit kom vi forbi et arbeidslag som holdt på å grave ut ei hustomt. Etter at vi hadde snakket litt med dem, fortsatte vi videre innover. Vi hoppa på store steiner med mose og fikk plutselig høre en rar lyd. Under mosen fant vi tomflasker. En av de andre guttene ropte at vi måtte komme dit. Godt gjemt mellom store steiner hadde han funnet to store transportspann som var fulle av noe det luktet godt av. Det fløt med rosiner og «hva det nå var» i spannet, så vi ble nysgjerrige. På heimturen fortalte vi arbeidslaget om dette funnet. Vi fikk beskjed om å holde tett med dette, og det gjorde vi. Dette var noen dager før St. Hans med bål og mat ute i det fri. Da så vi at arbeidslaget «vårt» var svært så glade, de både sang og sjanglet.

Utpå høsten var vi guttene på andre sida av Setvikhaugen, og da fant vi de samme spannene der. Da fortalte vi alt til foreldrene våre, og de var ikke i tvil om hvordan dette hang sammen.

Glomfjord vokser

Glomfjord var i rask vekst. Folketallet økte og anleggs- og byggevirksomheten ble drevet for fullt. Det var etterkrigstid og det ble importert mye fett fårekjøtt fra Island. Vi spiste også mye amerikansk flesk. Alt dette feite kjøttet ble vi grundig lei av, og var glad at det var nok av fin fisk i fjorden. Boksmelka ble vi heldigvis ferdig med, for småbrukerne fra bygda kom og solgte melk. Vi syntes at det var trivelig med bygdefolket som kom roende fra Selstad, Neverdal, Sandå og Sandvik. Noen kom også lengre

borte fra. Vi så dem når de kom inn fjorden, oftest med en ungdom fremme mens gubben satt og hamlet. De la til i fjæra, og gikk med melkespannene opp de lange bratte bakkene. De hadde også med seg egg, fisk og sild som de solgte. Enkelte ganger fikk vi også kjøpe kveiterekling, gul feit rekling var noe av det beste vi fikk.

Småbrukerne ble også invitert på kaffe og mat hos husmødrene og kokkene. Vi lurte ofte på om det ikke var slitsomt å ro tidlig på morgenen i storm og straum? En gang fortalte Olaus oss at det hendte at han gikk til brønnen og fløyta av fløte som han drakk før roinga.

En dag vi var ved Fykan og fisket småsei fikk vi se en svær båt komme og legge til kai. Vi så at båten het «Heimdal», og at det var en marinebåt. Det var kong Haakon VII med følge som var på besøk, og vi så at de gikk opp til kraftstasjonen. Da vi kom heim, fortalte mor at Jørgen hadde vært med melk. Han hadde fortalt om denne båten at den var så høy fremme og bak, men så merkelig lav på midten « - at man kunne ha bøyd seg over rekka og drukket !»

Gutten forandret landskapet

En dag dro vi på Setvikhaugen, fjellet ovafor Svalskogen. Oppe på platået, ved siden mot sjøen, lå det mange rullesteiner av forskjellige størrelser. Vi oppdaget at det gikk av å rugge på dem, bevege dem. Fikk vi dem nok i bevegelse, rullet de utfor det bratte berget og ned gjennom skogen. Underveis kunne de treffe enkelte andre steiner så det smalt, og andre ganger for de direkte i sjøen så vannet sprutet. For å få de store steinene utfor, hentet vi flere gutter, og vi brukte både spett og planker. Jobben var artig, og i løpet av sommeren klarte vi å få alle rullesteinene utfor berget. Hadde vi latt steinene ligge, kunne man nå ha sett denne levninga fra istiden.

Var de sjalu ?

Vi ble nysgjerrige fordi noen av kokkene var så spissfindige mot hverandre. Dette syntes vi var litt rart. Vi hørte kokker som skrøt, og andre som snakket om at det hadde foregått «fotografering» over dalen. En gang fikk vi se «fotograferinga». Dalen er smal med hus og kokkelag på begge sider. I ett av husene ble vinduet åpnet og det ble ropt til kokka på andre sida. Hun på vår side stod på bordet foran vinduet. Plutselig senket hun alle klærne, ropte noe og klappet seg flere ganger på «blanke messingen». Dette var å «fotografere» over dalen. Kokka var nemlig sjalu, og viste den største forakt. Slikt ble det snakket om, og det ble fortalt at det var en gammel skikk i mange land.

Han ble avvist

En kveld var vi ute og «gjylla». Da fikk vi se en av arbeiderne fra Kristiania som dreiv og kasta småstein på et vindu i annen etasje, hvor det bodde ei kokke. Vinduet ble åpna, og kokka spurte:

« - Kem e' det?»

« - Det er forskalingsssnekker Pettersen», svarte mannen, « - du slipper meg vel inn?»

Kokka svarte da:

« - Du ska' berre gå heim, e' har ikkje nåkka e' ska ' ha forskala!».

Ørretfiske

Det var ikke bare fisket i fjorden som var interessant for oss. Å utforske terrenget og fiske ørret var høydepunktet om sommeren. Lille Glomvann lå høvelig til, der var vi ofte og fisket. Ørreten her var fin, den største var rød i kjøttet. Anleggsarbeiderne var også ivrige fiskere. En av dem var naboen vår, han fisket mye. Han hadde ei lang bambusstang og hadde alltid med ei bøtte for å ha fisken i. Om vinteren fisket vi mye på isen og fikk mye fisk – mest på stangvad (staurvad).

Setvikbekken – favorittbekken

I Setvikbekken var det mye fisk, men den var små. Det gjorde imidlertid ingenting, for mor sprøstekte dem, og da ble de kjempegode. Første gang vi var nede ved husene og fisket, spurte svenskene som bodde der om vi fikk fisk?

« - Nei», svarte vi.

Da sa svensken:

« - Men varfør faen metar ni då?»

Vi skjønnte at svenskene ikke var blide for at vi fisket der nede ved husene, så dit gikk vi ikke mere. I enkelte kulper var det bra stor fisk under torvkanten. Vi vasset barføtt uti og prøvde å ta fisken med hendene. Klarte vi det, ble det stor jubel. En gang vi holdt på med fiskefangning, kom en liten fugl og fløy gjennom et fossefall. Dette måtte vi undersøke. Det viste seg at fuglen hadde reir på baksiden av fossen. Da vi fortalte dette hjemme, sa de at det var fossekallen. At det var Norges nasjonalfugl hørte vi ingenting om da.

Fjelltur og større fisk

Etter hvert dro vi på lengre turer. Vi gikk opp det bratte fjellet til Selstadtoppen og ned det bratte fjellet til elva der fisken kan gå opp. Her dro vi både røye og ørret av en helt annen størrelse enn i Setvikbekken. Disse turene dro vi på om lørdagene etter at far var kommet heim fra arbeidet. Vi slo opp teltet ved det fine vannet, laget bål og fisket helt til det ble mørkt. Det var bra med fisk, kveldene ved bålet i godværet var trivelig. Rett som det var fikk vi napp og kunne slenge opp en fin fisk. Om morgenen gikk vi ned til nedre del av elva og fisket ved en oppdemning. Her fisket vi sjørret, «silda» som de kalte det.

« - I Mosjøen kaller de det for agnetå», sa min bestefar.

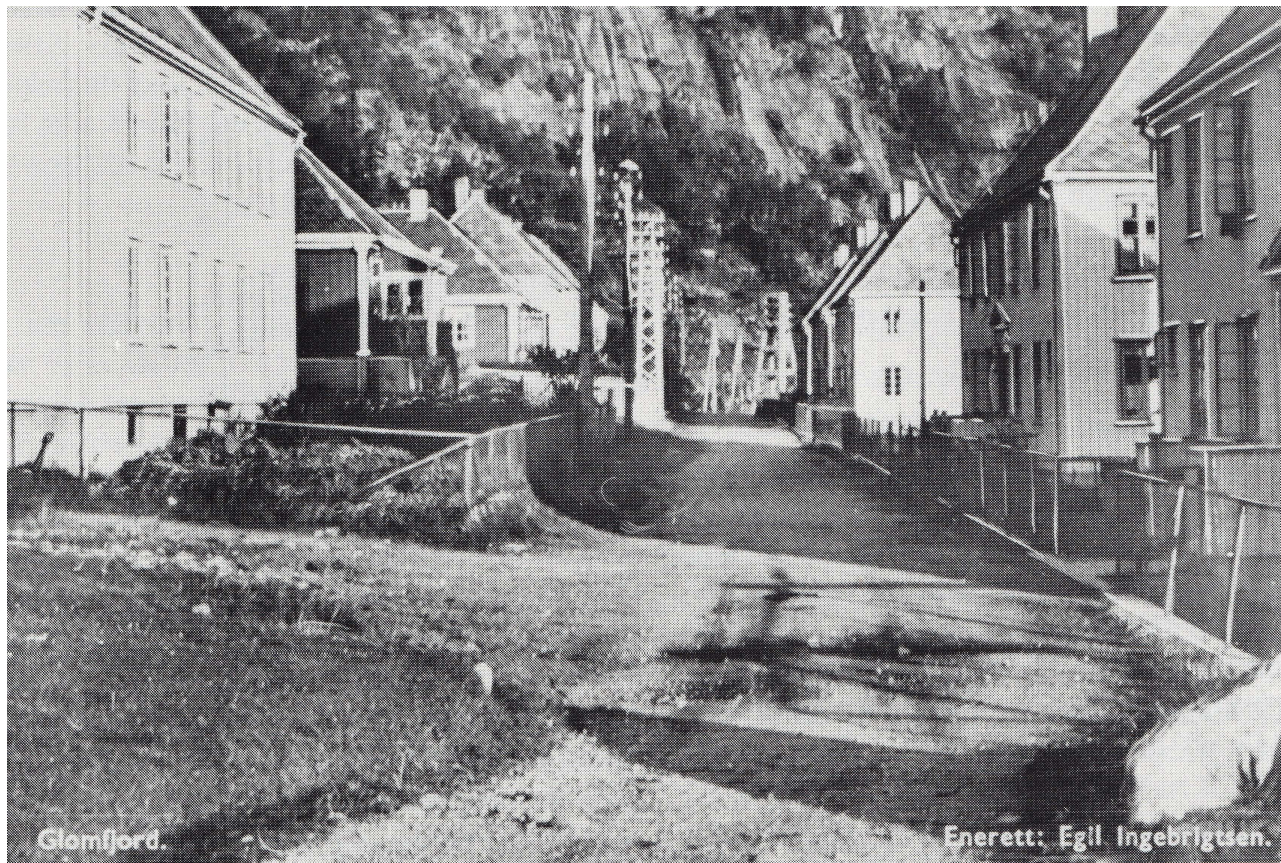
Vi passet på å være på rette enden av elva på den tiden det begynte å flø, for da kom ørreten, og vi fisket helt til flomålet. Morgenen etter gav vi oss på heimtur. Sola stekte innover langs fjellet, Setvikdalen var tung å gå, så det var et slit. Vel heime bar det rett i seng. Utpå dagen ble vi vekket, og luktet det stekt ørret over hele huset!

Vintrene ble ikke lange

Om vinteren hadde vi gutter mye å drive med. Vi var på skolen om dagen, men var snare å komme oss opp til Lille Glomvann etter skoletid. Der var det fin skøyteis !! Vi var også flinke til å bruke skiene, og vi laget hoppbakke om kveldene. Den bakken vi hadde i Glomen, var særlig fin. Der var også lys i de bratteste bakkene. Vi fura også på kjelker, en kjelke var egentlig noe svært få hadde. Vi tok en stige og satte en slik kjelke foran og en bak. Foran satt Arthur med skøyter på og styrte, og vi andre satt bakpå og brukte kjepper til å bremse med. Vi videreutviklet kjøretøyet og kalte det en «bobkjelke». Det ble satt på ratt, og elektriskrør til meier, slik at vi unngikk at det slingret i svingene.

Det hendte at vi gikk opp til Vassaksla og satte av – enten mot Glomen eller mot Haugvik. Spesielt i måneskinn var dette herlige turer. Bobkjelker ble etter hvert brukt av arbeidsfolket heim fra skift til Glomen og Jæra. Det ble etter hvert vanlig at både unggutter og eldre hadde hver sin bob.

Høydepunktene om vintrene var de pike- og gutteskirennene som Glomfjord Idrettsforening, med kontorsjef Odlaug i spissen, ordnet i stand. Etter rennene var det premieutdeling med boller og sjokolade på Dampkjøkkenet. Disse skirennene hadde bestandig stor deltakelse.

Jæra, en del av byen de begynte å bygge.

Skolegang

Høsten kom og vi begynte på skolen i en brakke i Glomen. Høst og vår gikk vi til skolen, om vinteren brukte vi mye bobkjelke. Var det skiføre nok, tok vi skiene fatt og la i vei gjennom terrenget, fant snarveier.

Glomfjords gode dager med arbeid og stor aktivitet tok egentlig slutt de årene jeg gikk på skolen. Bedriften Glomfjord Aktieselskap A/S, som skulle produsere karbid og annet i Haugvik, gikk konkurs. Dette resulterte i stor arbeidsledighet. Mange av de som bodde i Glomen og bygdene ellers måtte gå den tunge veien til fattigforstanderen. De som hadde sykdom og stor familie hadde det vanskeligst. Arbeidsledigheten resulterte også i stor fraflytting. Det var intet valg – de måtte reise for å søke arbeid et annet sted. Stadig var det familier som vi kjente godt som forlot stedet. Dette resulterte også i at elevtallet på skolen minket. Også lærerne flyttet, og det ble etter hvert vanskelig å skaffe nye.

Jeg vil forresten nevne en lærer, for han hadde liten interesse for oss elever, han satt for det meste og skrev. Han skrev ut den ene etter den andre av skolens kladdebøker. Da vi spurte hva han skrev, fikk vi til svar at han skulle gi ut en bok som skulle handle om samene. Boka skulle hete SUSANNE.

Etter denne karen kom det en ny lærer, en ung mann, kjempestor og bred. Han hilste på oss, gikk frem til kateteret og tok opp av frakkelomma et kjempestort amerikansk vekkerur, som han plasserte foran seg. Denne læreren lærte vi å kjenne som en snill kar, vi beundret han og satt stille i timen. Kjempen het Kildal og var fra Bjærangfjord.

Etter han kom det enda flere nye lærere. De to siste i min tid het begge Bakke. De klarte å prente litt lærdom inn i hodene våre. Om vi nå hadde kunnet spørre elevene om skoledagene med Johan Bakke, ville ansiktene deres ha lyst opp. Han gav oss mange gode minner !!

Til Glomen for å handle

Det var ikke butikk i Haugvik, så derfor måtte vi til Glomen for å handle. Det var spennende å dra til Glomen. Der var det mange nye store hus, og flere holdt de på å bygge. Vi fikk lov til å gå og se på funksjonærboligen, kontorbygningene og verkets store butikk. Butikken var ei lang brakke, og der var også et bakeri hvor det luktet wienerbrød !!

Kaier

Det var ikke mindre enn tre kaier i Glomen. Den som lå ved inngangen til Fykantunnelen tilhørte byavdelingen. Derfra gikk det en trallebane opp til Jæra hvor byggeanlegget hadde et stort lager. Der oppe foregikk det arbeid for å få husenes forskjellige deler i orden.

Den største kaia hadde anløp av de største båtene. Det var lastebåter som fraktet materialer og verktøy. Fra denne gikk også båtene som fraktet arbeidsfolket til Fykankaia. «Sandkaia» kalte vi den kaia der de tok imot og fraktet videre de enorme mengdene med støypsand som ble brukt på de mange arbeidsplassene helt opp til Storglomvann.

Sjøfartsbygningen

Bare navnet på dette bygget imponerte oss. I sjøfartsbygningen var det stor trafikk. Her var det mye folk som arbeidet og mye som foregikk. I kjelleretasjen var det robåter og mye annet. I etasjen over bodde det folk. Byfiskerne kom inn fra Sandvik, Rendal og andre steder. De lå ute på fiske fra våren til seinhøstes. Når de kom inn fra fjorden om morgenen, gjorde de til fisken og solgte til dem som ville kjøpe.

Ved sjøfartsbygningen lå det også en brakke hvor de solgte øl. Jeg husker at de solgte en ølsort som de kalte «Bjør». Denne gikk unna som «varmt hvetebrød».

Vi handlet og tok turen heimover igjen. Det virket som om selskapet hadde begynt å bygge den byen folk snakket så mye om, og vi tenkte hvor fint alt ville bli når vi kunne reise med den elektriske sporveien til og fra byen !!